

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.1.27>

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY NIEWAŻNOŚCI HIPOTEKI

Olga Lipatnikova

aspirantka Katedry Prawa Cywilnego nr 1

Narodowego Uniwersytetu Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0058-8572

helga-loa@i.ua

Adnotacja. Praca ujawnia współczesną problematykę jednego z powszechnych rodzajów zabezpieczeń – hipoteki, na płaszczyźnie jej nieważności. Podkreślono ogólne i specjalne podstawy nieważności hipoteki. Autorka zwróciła uwagę na specyfikę praktyki sądowej w sprawach o stwierdzenie nieważności hipoteki. Za ogólną podstawę nieważności umowy kredytu hipotecznego autor uznał nieprzestrzeganie w umowie wszystkich istotnych warunków, które są określone przez prawo jako wiążące. Przeanalizowano związek nieważności umowy kredytu hipotecznego i sumiennego zachowania jej stron przy zawieraniu umowy na przykładzie przeniesienia do hipoteki nieruchomości stanowiącej własność wspólną.

Zbadano specyfikę skutków uznania hipoteki za nieważną, zastosowanie przedawnienia do roszczeń o stwierdzenie nieważności hipoteki, procedurę obliczania okresu przedawnienia.

Słowa kluczowe: prawo zobowiązań; zastaw; hipoteka; zabezpieczenie wykonania zobowiązania; nieważność.

THE CURRENT PROBLEMS OF MORTGAGE INVALIDITY

Olga Lipatnikova

Postgraduate Student at the Department of Civil Law №1

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0058-8572

helga-loa@i.ua

Abstract. The author reveals the current issues of one of the most common types of collateral – mortgages, in the plane of its invalidity. General and special grounds for the invalidity of the mortgage are highlighted. The author focused on the peculiarities of judicial practice in cases of invalidation of a mortgage.

The general reason for the invalidity of the mortgage agreement, the author recognized non-compliance with the agreement of all essential conditions, which are defined by law as mandatory. The connection between the invalidity of the mortgage agreement and the good faith behavior of its parties in concluding the agreement is analyzed on the example of mortgage transfer of property that is joint property.

The specifics of the consequences of declaring a mortgage invalid, the application of the statute of limitations to the claims on the invalidation of the mortgage, the procedure for calculating the statute of limitations have been studied.

Key words: contract law, pledge, mortgage, ensuring the fulfillment of obligations, invalidity.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НЕДІЙНОСТІ ІПОТЕКИ

Ольга Ліпатнікова

аспірантка кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0058-8572

helga-loa@i.ua

Анотація. У роботі розкриваються сучасні проблеми одного із поширених видів застави – іпотеки – у площині її недійсності. Висвітлено загальні та спеціальні підстави недійсності іпотеки. Авторка акцентувала увагу на особливостях судової практики у справах про визнання іпотеки недійсною. Загальною підставою недійсності договору іпотеки авторка визнала недотримання у договорі усіх істотних умов, які були визначені за законом як обов'язкові. Проаналізовано зв'язок недійсності договору іпотеки і добросовісної поведінки його сторін під час укладання договору на прикладі передання в іпотеку майна, яке є спільною власністю.

Досліджено специфіку наслідків визнання іпотеки недійсною, застосування позовної давності до позовних вимог про визнання недійсною іпотеки, порядок обчислення строку позовної давності.

Ключові слова: зобов'язальне право, застава, іпотека, забезпечення виконання зобов'язань, недійсність.

Вступ. Необхідність дослідження кола проблем, пов'язаних із недійсністю іпотеки в сучасних економічних і правових реаліях, зумовлена складністю відносин іпотеки, її особливим місцем у системі способів забезпечення виконання зобов'язань, неузгодженістю правового регулювання у цій сфері. Дослідження підстав, видів та наслідків недійсності іпотеки є основою побудови теоретичних засад іпотечних правовідносин,

визначення рекомендацій з уніфікації підходів судової практики з відповідної категорії спорів у площині визначення й оцінки впливу загальних засад (принципів) цивільного законодавства (зокрема, принципів розумності, добросовісності, справедливості) на іпотечні правовідносини і недійсність іпотеки.

Під час визначення мети статті ми керувалися тим, що проведене дослідження сприятиме удосконаленню механізму регулювання іпотечних відносин, підвищенню ефективності застосування іпотеки як способу забезпечення виконання зобов'язань. Під час досягнення поставленої мети ми використовували метод виокремлення загального і спеціального, дослідження їх кореляції як базових методологічних категорій, змодельованих до загальних і спеціальних підстав недійсності договору іпотеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти відносин іпотеки у тому чи іншому аспекті активно досліджували такі науковці, як Ч.Н. Азімов, І.Й. Пучковська, Ю.П. Пацурківський, О.А. Старостіна, Р.С. Бевзенко, С.В. Сарбаш, С.Й. Вільнянський, О.П. Печений, О.О. Шапошніков, Т.С. Шкрум, Л.С. Леоннова, С.В. Нижний, Д.О. Мальцев, О.А. Загоруйко, а також такі представники прикладної юриспруденції, як В.І. Крат, Р.Р. Посікіра, але у питаннях недійсності договору іпотеки та її наслідків залишаються невисвітленими моменти, окреслені складними аспектами судової практики. Існує потреба у систематизації підстав недійсності договору іпотеки. У площині недійсності цивільних правовідносин слід вказати на опрацювання цієї теми у роботах практичного спрямування (Нижний, 2020: 173–192). Ця тема також цікавила таких авторів, як В.І. Крат (Крат, 2013: 411; 2012: 189; 2020), О.П. Печений, який досліджував питання недійсності заповіту та її підстав (Печений, 2021: 189). Також важливим для розкриття обраної проблеми є висновок Верховного Суду щодо недійсності договору як приватно-правової категорії. Зокрема, Суд вказав, що недійсність договору покликана не допускати або припиняти порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обігу для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин (Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, 2019). Позиція Верховного Суду, якою окреслені межі застосування у судовій практиці конструкції недійсності правочину, має важливе значення для ситуацій недійсності усіх видів цивільно-правових договорів, у тому числі й іпотеки, слугуючи відповідним орієнтиром як для правозастосовних органів, так і для учасників відповідних приватно-правових відносин.

Основна частина. Іпотека визначається у цивільному законодавстві як вид забезпечення виконання зобов'язання щодо нерухомого майна, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у визначеному законом порядку (ст. 1 Закону України «Про іпотеку»). Однак поняття «іпотека» використовується у таких значеннях: як договір, як обтяження речових прав на нерухоме майно, як вид забезпечення виконання зобов'язання. При цьому недійсність може поширюватися на всі наведені аспекти функціонування іпотеки.

Про недійсність іпотеки говориться навіть у джерелах римського права. Кн. 20 дигестів Юстиніана була повністю присвячена інституту застави, визначенню способів її встановлення. Тут ішлося про іпотеку, пігнул, загальну (генеральну) заставу, антихрезис. При цьому згодом відмінність між пігнулом та іпотекою була повністю нівельована. Що стосується недійсності, то у дигестах Юстиніана з посиланням на Модестіна зазначено, що у випадку, коли угода про заставу є порочною або недійсною, то відсутнє і право утримання речі кредитором, навіть якщо майно кредитора належить казні (фіску) (Дигести, 2004). Нам ця теза видається важливою з багатьох обставин. По-перше, започатковується розмежування порочної (нікчемної) і недійсної іпотеки, хоча і не виділено підстав такої недійсності стосовно іпотеки. По-друге, розмежується недійсність договору іпотеки і її правові наслідки. Такими наслідками визнається відсутність (анулювання) прав іпотекодержателя на утримання речі. Вважаємо, що це справедливо і для сучасного уявлення про іпотеку.

Багатозначність поняття іпотеки зумовлює специфіку іпотеки у декількох аспектах, включаючи і недійсність іпотеки.

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про іпотеку» іпотечний договір укладається між одним або кількома іпотекодавцями та іпотекодержателем у письмовій формі і підлягає нотаріальному засвідченню. При цьому іпотечний договір повинен містити істотні умови визначеного цим Законом переліку, які стосуються: сторін договору (іпотекодавця та іпотекодержателя); змісту та розміру основного зобов'язання, строку і порядку його виконання та/або посилання на правочин, у якому було встановлене основне зобов'язання; опису предмету іпотеки, достатнього для його ідентифікації, та/або його реєстраційних даних, у тому числі кадастрового номеру; відомостей про видачу заставної речі або про її відсутність. У разі відсутності в іпотечному договорі однієї з вказаних вище істотних умов він може визнаватись недійсним на підставі рішення суду. Це дозволяє визначити у якості загальної підстави визнання недійсною іпотеки відсутність у договорі хоча б однієї з істотних умов, визначених Законом, що зумовлює невідповідність змісту іпотеки вимогам ч. 1 ст. 203 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України, ЦК). При цьому позиція законодавця щодо того, що відсутність у договорі іпотеки хоча б однієї з визначених у Законі істотних умов має наслідком невиконання договору неукладеним, що вбачається цілком логічним, викликає певні зауваження. Якщо у договорі відсутні істотні умови, визначені Законом «Про іпотеку», то постає питання про те, чи був взагалі такий договір укладений, тобто чи досягли сторони домовленості з усіх його істотних умов. Але це твердження рішуче

відкидається з огляду на те, що у випадках, прямо встановлених у законодавстві, недотримання вимог ст. ст. 638–640 ЦК України щодо вчинення правочину (укладення договору) може стати підставою для визнання його недійсним, а не неукладеним (Нижний, 2020: 24). Така аргументація задовольняє потреби практики, але є уразливою з позицій доктрини цивільного права, оскільки вона призводить до штучної підміни однієї цивільно-правової категорії (недійсності договору) іншою (неукладеністю). Однак під час визначення виконання сторонами у договорі іпотеки вимог ст. 18 Закону «Про іпотеку» щодо всіх істотних умов суди допускають пом'якшувальне тлумачення, вказуючи, що відсутність у договорі деяких положень не завжди призводить до його недійсності. Приміром, при виконанні вимог до опису предмета іпотеки суд касаційної інстанції зазначив: «Якщо предметом іпотеки, зокрема, є цілий комплекс будівель, а не його частина, то лише та обставина, що у договорі не зазначено, що дані будівлі є цілісним майновим комплексом, не є підставою для визнання його недійсним, оскільки цілісність об'єкту з врахуванням житлових приміщень впливає із реєстраційних даних будівель та земельної ділянки, на якій вони розташовані. Вони мають один реєстраційний номер, одну адресу, знаходяться на одній земельній ділянці та належать на праві власності одному власнику, тобто відносяться до цілісного майнового комплексу» (Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду, 2018).

Окрім визначеної у ч. 2 ст. 18 Закону «Про іпотеку» та ч. 1 ст. 203 ЦК України загальної підстави визнання недійсним договору іпотеки, необхідно виділити і спеціальні підстави недійсності, тобто такі, що зумовлені специфічною правовою природою іпотеки, зокрема:

- умови договорів іпотеки, що обмежують право боржника до дня продажу предмета іпотеки на електронному аукціоні виконати вимогу за основним зобов'язанням чи ту її частину, виконання якої прострочене, що є підставою для припинення реалізації предмета іпотеки на електронному аукціоні (ч. 1 ст. 42 Закону України «Про іпотеку»);

- договір іпотеки майна, яке є спільною власністю, без нотаріально засвідченої згоди усіх співвласників (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про іпотеку»);

- договір іпотеки, що порушує право власності та інші речові права власника або інших осіб, створює перешкоди (у тому числі й правового характеру) у здійсненні володіння і користування цим майном.

Слід сказати, що судова практика у справах про визнання іпотеки недійсною не відрізняється стабільністю, а перебуває у стані постійних змін судовими інстанціями. Особливо це стосується недійсності договору іпотеки з підстав порушення порядку розпорядження майном, яке є спільною власністю, у тому числі спільною сумісною власністю подружжя.

Так, у постанові Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 30 березня 2016 року був зроблений висновок, що майно, яке перебуває у спільній власності, може бути передане у заставу (іпотеку) лише за згодою усіх співвласників. Така згода за своєю правовою природою є одностороннім правочином, а згідно із ч. 1 ст. 219 ЦК України у разі недодержання вимоги про нотаріальне посвідчення одностороннього правочину такий правочин є нікчемним. Водночас відсутність такої згоди не може бути підставою для визнання договору, укладеного одним із подружжя без згоди другого з подружжя, недійсним. Якщо під час укладення договору іпотеки банк не знав і не міг знати про те, що спірна квартира належить на праві спільної сумісної власності відповідним особам і що співвласником не надано згоди на укладення цього договору, а позичальник приховав цю інформацію, не лише не повідомивши про це банк, а повідомивши про протилежне, то висновок судів про задоволення позовних вимог про визнання недійсним договору іпотеки є помилковим (Постанова Верховного Суду України, 2016). Отже, шляхом судового тлумачення було сформульовано додаткову підставу визнання договору про іпотеку недійсним, обмежено застосування ч. 2 ст. 6 Закону України «Про іпотеку» принципом добросовісності – необхідністю встановити, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, діяв недобросовісно, приховавши інформацію про перебування майна, яке є предметом іпотеки, у спільній сумісній власності або взагалі перекутивши таку інформацію. Тривалий час суди керувались саме таким розумінням під час застосування як вказаної норми Закону України «Про іпотеку», так і ст. 578 ЦК України. Але згодом у Постанові від 21 листопада 2018 р. Велика палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) відступила від вказаного висновку з огляду на те, що теза про недобросовісність сторін оспорюваного договору іпотеки як обов'язкову умову для визнання його недійсним суперечить принципу як рівності майнових прав подружжя, так і рівності прав співвласників, власність яких є спільною і сумісною (без визначення часток). Суд категорично зазначив, що закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи-контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору (Постанова ВП ВС, 2018). Таким чином, застосування вказаних правових норм повинно здійснюватися без аналізу допустимості / недопустимості врахування добросовісності іпотекодержателя. Але і цей висновок ставиться під сумнів і не сприймається однозначно судовими інстанціями. Так, в Ухвалі Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (далі – КЦС ВС) від 14 квітня 2021 р. зазначено, що справу передано на розгляд Великої палати з мотивів необхідності відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, розкрити аспект недобросовісності іпотекодавця і вказати, що якщо на момент укладення договору іпотеки власником майна, переданого в іпотеку, згідно з даними реєстру речових прав на нерухомість був іпотекодавець, а іпотекодержатель покладався на відповідні дані і обставин щодо його недобросовісності під час укладення такого договору (що суди не встановили), то підстави для визнання недійсним договору іпотеки відсутні (Ухвала

КЦС ВС, 2021). Отже, порушено питання про розкриття змісту добросовісності/недобросовісності іпотекодавця у разі визнання договору іпотеки недійсним. Але в Ухвалі ВП ВС від 9 червня 2021 р. висновки про наявність підстав для передачі справи на розгляд Великої палати були визнані передчасними та недостатньо обґрунтованими (Ухвала ВП ВС, 2021). Проте ми вважаємо, що питання впливу добросовісності / недобросовісності іпотекодавця на підстави недійсності договору іпотеки, особливо у разі передачі в іпотеку майна, яке є спільною сумісною власністю, ще постане перед вищим судовими інстанціями.

До спеціальних підстав визнання договору іпотеки недійсним слід віднести створення іпотекою перешкод у здійсненні права власності та інших речових прав на майно, у тому числі шляхом скасування відповідних обтяжень згідно з ч. 1 ст. 4 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Позов, заявлений з цих підстав особою, яка не є стороною договору іпотеки, є наближеним за підставами, суб'єктивним складом та іншими ознаками до позовів про захист права власності, зокрема і до негаторного позову (ст. 391 ЦК України). Отже, постає питання про поширення на такі позови усіх правил, що стосуються негаторних позовів. Зокрема, це стосується позовної давності, оскільки правило про відсутність обмежень у строках позовної давності за негаторним позовом стало аксіоматичним. У цивілістичній доктрині є твердження, що негаторний позов може заявлятися до тих пір, поки триває порушення та не ліквідовано наслідків цього порушення (Подшивалов, 2019: 170). Зазначимо, що цей підхід застосовується і в судовій практиці стосовно договору іпотеки. Позовна давність не може поширюватися на вимоги про усунення перешкод у здійсненні власником права користування та розпорядження своїм майном (ст. 391 ЦК України), оскільки в такому разі йдеться про так зване триваюче правопорушення. Отже, власник може пред'явити такий позов у будь-який час незалежно від того, коли почалося порушення його прав. З огляду на це Верховний Суд дійшов висновку, що позов про визнання недійсним договору іпотеки, зняття заборони відчуження та припинення обтяження є негаторним, що зумовлює застосування до спірних правовідносин ст. 391 ЦК України, тому на позовні вимоги у цій справі позовна давність не поширюється (Постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного господарського суду, 2021).

Висновки. Отже, слід зробити висновок про виокремлення загальних і спеціальних підстав недійсності договору іпотеки. Загальною підставою є невідповідність змісту договору іпотеки вимогам закону через відсутність у ньому хоча б однієї з істотних умов, визначених законом. До спеціальних підстав недійсності договору іпотеки слід віднести такі: обмеження договором права боржника виконати вимоги за зобов'язанням; укладання договору іпотеки щодо майна, яке є спільною власністю, без належної згоди усіх співвласників; порушення у договорі іпотеки права власності та інших речових прав осіб, які не є стороною цього договору, створення перешкод у здійсненні ними володіння і користування майном. При цьому перелік спеціальних підстав не є вичерпним і може бути згодом розширений, а підняті у цьому дослідженні проблемні питання визначення меж застосування висновків ВС у іпотечних спорах потребують подальшого розгляду.

Список використаних джерел:

1. Дигести Юстиніана / пер. с латинского ; отв. ред. Л.Л. Кофанов. Т. IV. Москва : Статут, 2004. 780 с.
2. Крат В.І. Недійсність зобов'язання. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'яти томної монографії «Правова доктрина України», м. Харків, 20–21 листопада 2013 р. Харків, 2013. С. 411–413. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7196/1/Krat_411.pdf.
3. Крат В.І. Недійсність правочинів, вчинених під впливом обману. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 189–192. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_3/189.pdf.
4. Крат В.І. Категорія «недійсності» в судовій практиці. URL: <https://uba.ua/documents/1%D0%92.%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82.pdf>.
5. Нижний А.В., Ходаківський М.П., Юровська Г.В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика : посібник для суддів. / під ред. А.В. Нижного. Київ : Алєрта, 2020. 234 с. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1586259074Nyzhny_Viznannya_pravochiniv_v2_191209_avt.pdf.
6. Печений О.П. Деякі проблеми недійсності заповіту. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 2. С. 189–192. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/83/98>. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.37.
7. Подшивалов Т.П. Негаторный иск: проблемы теории и практики : монография. Москва : Инфотропик Медиа, 2019. 340 с.
8. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 5 вересня 2019 р. у справі № 638/2304/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84152558>.
9. Постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 6 серпня 2021 р. у справі № 910/20607/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98999591>.
10. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного господарського суду від 24 квітня 2018 р. у справі № 921/299/17-г/7. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73730329>.
11. Постанова Верховного Суду України від 30 березня 2016 р. у справі № 6-533цс16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56885456>.
12. Постанова Великої палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 р. у справі № 372/504/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>.
13. Ухвала ВС КЦС від 14 квітня 2021 р. у справі № 523/7609/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96464567>.
14. Ухвала Великої палати Верховного Суду від 9 червня 2021 р. у справі № 523/7609/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97808305>.

References:

1. Digestyi Yustiniana / Perevod s latinskogo; Otv. red. L. L. Kofanov. T. IV. [Digesta Ivstiniani]. M. : Statut, 2004. 780. [in Russian].
2. Krat V.I. NedIysnIst zobov'yazannya [Invalidity of the obligation] / V. I. Krat // Pravova doktrina – osnova formuvannya pravovoYi sistemi derzhavi : materIali MIzhnar. nauk.-prakt. konf., prisvyach. 20-rIchchyu NAprN UkraYini ta obgovornnyu p'yatitom. monogr. "Pravova doktrina UkraYini", Harkiv, 20–21 listop. 2013 r. / Nats. akad. prav. nauk UkraYini. – HarkIv, 2013. – S. 411–413 URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/1234567>. [in Ukrainian].
3. Krat V.I. NedIysnIst pravochinIv, vchinenih pid vplivom obmanu [Invalidity of transactions committed under the influence of fraud]. Chasopis KiYivskogo unIversitetu prava. 2012. # 3. S. 189–192. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_3/189 [in Ukrainian].
4. Krat V.I. KategorIya "nedIysnostI" v sudovIy praktitsi [The category of "invalidity" in judicial practice]. 16.07.2020. URL: <https://uba.ua/documents/1V.Krat.pdf>. [in Ukrainian].
5. Nizhniy A.V., Hodakivskiy M.P., Yurovska G.V. Viznannya pravochinIv nediysnimi: osnovi teorii ta sudova praktika. PosIbnik dlya suddIv [Recognition of transactions is invalid: the basis of theory and case law] / A.V. Nizhniy, M.P. Hodakivskiy, G.V. Yurovska. / Pid redaktsieyu A.V. Nizhnogo. Kiyiv : Alerta, 2020. 234 s. URL: http://www.nsj.gov.ua/files/1586259074Nyzhny_Viznannya_pravochiniv_v2_191209_avt.pdf.
6. Pecheniy O.P. DeyakI problemi nedIysnostI zapovltu [Some problems with the invalidity of the testament] // Chasopis Kiyivskogo unIversitetu prava. 2021. # 2. S. 189–192. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/issue/view/83/98>. [in Ukrainian] DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.37.
7. Podshivalov T.P. Negatornyiy isk: problemy teorii i praktiki. [Negatory action: problems of theory and practice] Monografiya. – M.: Infotropik Media, 2019. 340 s. [in Russian].
8. Postanova Verhovnogo Sudu u skladi Ob'ednanoyi palati Kasatsiynogo tsivIlnogo sudu vd 05.09. 2019 u spravi # 638/2304/17 [Court decision]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84152558>.
9. Postanova Verhovnogo Sudu u skladi ob'Ednanoyi palati Kasatsiynogo gospodarskogo sudu vid 06.08.2021 u spravi # 910/20607/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98999591>.
10. Postanova Verhovnogo Sudu u skladi KasatsIynogo gospodarskogo sudu vId 24.04. 2018 u spravi # 921/299/17-g/7. [Court decision]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73730329>.
11. Postanova Verhovnogo Sudu Ukraini vId 30.03. 2016 u spravi # 6-533tss16. [Court decision]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56885456>.
12. Postanova VP VS vid 21.11.2018 u spravi # 372/504/17. [Court decision]. [Court decision]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>.
13. Uhvala VS KCS vid 14.04.2021 po spravi # 523/7609/17. [Court decision]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96464567>.
14. Uhvala VP VS vId 09.06.2021 po spravi # 523/7609/17. [Court decision]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97808305>.